

Grzegorz Żmij

Niemiecki dokument stwierdzający prawo do spadku przed polskim sądem

W ostatnich latach w praktyce sądów polskich wzrasta liczba spraw z elementem obcym. Przyczyn tego stanu rzeczy należy upatrywać w stałej jak dotąd tendencji do otwierania granic i swobodnego przemieszczania się osób i kapitału. W niektórych regionach Polski zjawisko to jest uwarunkowane nadto względami historycznymi. Sprawy takie są nierzadko trudne nie tylko dla stron, ale dla samych sądów. Trudności wynikają nie tylko z konieczności stosowania norm z dziedziny międzynarodowego prawa prywatnego i postępowania, lecz nadto przepisów prawa obcego. Wymaga to od polskiego sędziego szczególnej wnikliwości, otwartości i umiejętności prawnoporównawczych.

Asumpt do napisania niniejszego artykułu dała sprawa, której stan faktyczny wyglądał w skrócie następująco. Polska spadkobierczyni po spadkodawcy będącym obywatelem niemieckim otrzymała w spadku samochód osobowy. Przy okazji wprowadzenia tegoż samochodu w polski obszar celny, polski urząd celny wydał decyzję wymierzającą cło, pomimo że mienie nabyte tytułem dziedziczenia korzystało ze zwolnienia od cła. Wnioskodawczyni odwołała się do Prezesa Głównego Urzędu Cel, w uzasadnieniu powołując akt notarialny zawierający oświadczenia współspadkobierców potwierdzające fakt, że wnioskodawczyni przedmiotowy samochód nabyła tytułem dziedziczenia. Prezes Głównego Urzędu Cel, zawieszając postępowanie, wskazał, że dla zastosowania w postępowaniu celnym ww. dokumentu potrzebne jest jego uznanie przez sąd.

Wnioskodawczyni wystąpiła zatem do sądu początkowo o uznanie wspomnianego aktu notarialnego.

Zgodnie z art. 1145 § 1 k.p.c., skuteczność na obszarze Polski nie nadających się do wykonania w drodze egzekucji orzeczeń sądów zagranicznych w sprawach cywilnych, które należą w Polsce do drogi sądowej, zależy od uznania ich przez sąd polski. Należy zauważyć, że w świetle sformułowania art. 1145 § 1 k.p.c. wątpliwe jest, czy można na jego podstawie dochodzić uznania aktu notarialnego. Z kolei z zakresu zastosowania Konwencji o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych, sporządzonej w Lugano dnia 16 września 1988 r.¹, która taką możliwość dopuszcza, zostały wyłączone mocą jej art. 1 ust. 1 sprawy spadkowe. Gdyby zatem statut spadkowy przewidywał jako wyłączne poświadczenie o prawie do spadku formę aktu notarialnego, sprawa byłaby beznadziejna, dlatego po namyśle wnioskodawczyni wystąpiła do niemieckiego sądu o wydanie jej poświadczenia stwierdzającego dziedziczenie (*Erbschein*), a następnie złożyła w polskim sądzie wniosek o uznanie tegoż dokumentu.

Poświadczenie stwierdzające dziedziczenie (*Erbschein*) jest urzędowym poświadczeniem wydanym przez sąd spadku na wniosek spadkobiercy (-ów), zaświadczające o jego prawie do spadku i wielkości udziału w spadku, które służy udowodnieniu uprawnienia do rozporządzenia przedmiotami wchodzącymi w jego skład. W literaturze podnoszona jest jednakże wątpliwość, czy oprócz generalnego stwierdzenia prawa do spadku ogólne poświadczenie stwierdzające dziedziczenie rozstrzyga kwestię dziedziczenia poszczególnych przedmiotów².

Poświadczenie stwierdzające dziedziczenie powiązane zostało w obrocie prawnym względem osób trzecich z domniemaniem jego prawdziwości. Wynikającą z niego legitymację chroni wiara publiczna³. Ma ono charakter dokumentu urzędowego w rozumieniu § 415 niemieckiego kodeksu postępowania cywilnego (artykuł ten dotyczy dokumentów jako środków dowodowych). Poświadczenie takie zostaje wydane wyłącznie

¹ Dz.U. z 2000 r. Nr 10, poz. 132.

² Szerzej na ten temat: G. Schotten, *Das Internationale Privatrecht in der notariellen Praxis*, München 1995, s. 246, nb. 342.

³ D. Leibold, *Erbrecht*, 7. Aufl., Tübingen 1988, s. 227, nb. 483.

na wniosek spadkobiercy ustawowego lub testamentowego. W obrocie prawnym na terytorium Republiki Federalnej Niemiec służy na podstawie szczególnych przepisów jako dowód dziedziczenia w odniesieniu do urzędu ksiąg wieczystych, sądu rejestrowego, sądu prowadzącego egzekucję⁴. W pozostałym zakresie, tzn. jeżeli przepis ustawy lub czynność prawna nie przewidują konieczności wydania takiego poświadczenia, spadkobierca może względem różnych instytucji lub osób fizycznych przy pomocy wszelkich dostępnych mu środków prowadzić dowód swojego prawa do spadku⁵. Nadto należy wskazać, że z uwagi na stosunkową rzadkość i na znaczne koszty związane z uzyskaniem poświadczenia stwierdzającego dziedziczenie, nawet w zakresie dziedziczenia nieruchomości (przy niewielkiej ich wartości), możliwe są odstępstwa na rzecz innych środków dowodowych potwierdzających fakt dziedziczenia⁶.

Środek taki mogą stanowić w szczególności złożone w formie aktu notarialnego zapewnienia pozostałych spadkobierców dotyczące prawa do spadku lub poszczególnych przedmiotów spadku. Kompetencja niemieckiego notariusza do ujęcia w akt notarialny oświadczeń spadkobierców ustawowych zawierających zapewnienie, że spadek (określony przedmiot spadkowy) przypadł jednemu z nich, wynika z § 38 ustawy z dnia 28 sierpnia 1969 r. (*Beurkundungsgesetz*)⁷. Zgodnie z § 45 ust. 2 tej ustawy, akt przeznaczony do użytku za granicą powinien być wydany przez notariusza w oryginale zaopatrzonym w pieczęć, za zgodą osób, którym przysługują odpisy tego aktu.

Należy jednakże wskazać, że zgodnie z § 66 omawianej ustawy, nie obowiązuje ona w kwestii przyjmowania tak zwanych zapewnień w miejsce zeznań pod przysięgą w postępowaniu administracyjnym. Ustawa nie dotyczy także według treści jej § 65 poświadczenia prawdziwości podpisu dla celów postępowania administracyjnego lub innych celów nie wymagających urzędowego uwierzytelnienia dokumentów wystawionych przez podmioty nie będące organami administracji. Zgodnie ze zdaniem drugim

⁴ J. D a m r a u, [w:] *H.T. Soergels Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, Band 9, Erbrecht*, hrsg. von J. Damrau, 12. Aufl., Stuttgart-Berlin-Köln 1992, s. 1884, nb 1.

⁵ J. D a m r a u, [w:] *H.T. Soergels Kommentar*, s. 1949, 1950, nb 7.

⁶ Zob. K. K u c h i n k e, [w:] H. L a n g e, K. K u c h i n k e, *Lehrbuch des Erbrechts*, 4. Aufl., München 1995, s. 950, 951.

⁷ BGBl. I s. 1513 ze zm.

tego paragrafu, moc dowodowa poświadczenia ograniczona wówczas zostaje wyłącznie do celu zastosowania oznaczonego w nocie uwierzytelniającej.

Zgodnie z zaleceniem Ministra Sprawiedliwości Nadrenii-Palatynatu z dnia 16 października 1997 r., dokumenty podlegające legalizacji wymagają wcześniejszego szczególnego krajowego uwierzytelnienia. Pod pojęciem tym rozumie się poświadczenie przez właściwy niemiecki urząd prawdziwości podpisu oraz pieczęci na krajowym dokumencie urzędowym, a także właściwości wystawcy dokumentu do podejmowania określonych czynności urzędowych. W przypadku aktów notarialnych oraz dokumentów sądowych właściwym do uwierzytelnienia w Nadrenii Palatynacie jest prezydent Sądu Krajowego⁸.

Wracając do zasadniczej kwestii, czy poświadczenie stwierdzające dziedziczenie (*Erbschein*) może podlegać uznaniu przez polski sąd, należy zacząć od brzmienia art. 1145 § 1 k.p.c., zgodnie z którym skuteczność na obszarze Polski nie nadających się do wykonania w drodze egzekucji orzeczeń sądów zagranicznych w sprawach cywilnych, które należą w Polsce do drogi sądowej, zależy od uznania ich przez sąd polski. Również, wymieniając w art. 1146 § 1 k.p.c. przesłanki uznania, ustawodawca odnosi je do prawomocnych orzeczeń.

Problem, który się zatem wyłania, polega na pytaniu, czy na podstawie wyżej wymienionych przepisów uznaniu podlegać może dokument urzędowy, który w świetle przepisów *legis successionis* nie jest orzeczeniem, choć *lex fori* przewiduje w identycznym przypadku wydanie orzeczenia.

Według jednego z reprezentowanych w doktrynie poglądów, kwalifikacji pojęcia „orzeczenie” powinno się dokonywać w zasadzie według *lex fori*⁹. Inny pogląd dopuszcza wyjątki na rzecz podwójnej kwalifikacji, tzn.: wstępnie według obcego prawa procesowego, a następnie i ostatecznie według *lex fori*¹⁰, przy czym akcent kładzie na funkcjonalność kwalifikacji.

⁸ *Beglaubigung und Legalisation deutscher Urkunden, die zum Gebrauch im Ausland bestimmt sind* [w:] H. Weingärtner, *Notarrecht. Bundeseinheitliche Vorschriften*, 6. Aufl., Köln-Berlin-Bonn-München 1999, nr 420-1.

⁹ J. J o d ł o w s k i, *Kilka kwestii z teorii międzynarodowego postępowania cywilnego*, PiP 1974, z. 2, s. 100, 101.

¹⁰ K. P i a s e c k i, *Skuteczność i wykonalność w Polsce zagranicznych cywilnych*

Właśnie funkcjonalna kwalifikacja stanowi klucz do rozwiązania w tej i jej podobnych spraw. Chodzi o zwrócenie uwagi na funkcję, jaką pełni przedstawiiony celem uznania dokument, w świetle celu i funkcji, jaką pełnią normy międzynarodowego postępowania cywilnego. Z tego punktu widzenia zgodzić się należy z tezą postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 25 listopada 1977 r. I CR 9/77, w której stwierdza: „[p]rzez pojęcie „orzeczenie”, o którym mowa w art. 1145-1146 k.p.c., należy rozumieć nie tylko takie rozstrzygnięcie sądu obcego, które co do swej formy odpowiada pojęciu orzeczeń przewidzianych w prawie polskim, lecz wszelkiego rodzaju rozstrzygnięcia, które według prawa polskiego, w którym zostały wydane, wywołują pozaprocessowe skutki prawne. Odmienność prawa obcego bowiem nie uzasadnia pozbawienia dokumentu wystawionego przez sąd obcy cech orzeczenia sądowego, jeżeli dokument ten ze względu na zawartą w nim treść pociąga za sobą skutki, jakie według prawa polskiego pociąga za sobą orzeczenie sądowe”¹¹. Zbliżone stanowisko zajął Naczelny Sąd Apelacyjny w Warszawie w postanowieniu z dnia 5 października 2000 r. I ACa 391/00 „(...) przez pojęcie „orzeczenie”, o którym mowa w art. 1145-1146 k.p.c., należy rozumieć nie tylko rozstrzygnięcie sądu obcego, które co do swej formy odpowiada pojęciu orzeczeń przewidzianych w prawie polskim, lecz wszelkiego rodzaju rozstrzygnięcia, które według prawa państwa, w którym zostały wydane, wywołują pozaprocessowe skutki prawne”¹².

Podobnie też postąpił Sąd Okręgowy w Katowicach, który postanowieniem z dnia 4 grudnia 2002 r. II Co 27/02 (niepubl.) uznał wyżej omawiany *Erbschein*, w uzasadnieniu powołując się na funkcję, jaką pełni, która jest identyczna z postanowieniem o stwierdzeniu nabycia spadku w prawie polskim. Jednocześnie sąd okręgowy wskazał, że wynikający z praktyki orzeczniczej Naczelnego Sądu Administracyjnego wymóg uznania

orzeczeń sądowych, Warszawa 1990, s. 27, 28; t e n z e, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. II, red. K. Piasecki, Warszawa 1997, s. 1351; podobnie T. E r e c i ń s k i, [w:] J. C i s z e w s k i, T. E r e c i ń s k i, *Komentarz do kodeksu postępowania cywilnego*, Część trzecia, *Przepisy z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego*, red. T. Ereciński, Warszawa 1998, s. 204.

¹¹ Postanowienie SN I CR 9/77, OSNC 1978, nr 9, poz. 162.

¹² Postanowienie SA I ACa 391/00, OSP 2002, nr 2, poz. 22.

takiego dokumentu, jak również możliwość dochodzenia ewentualnego zwrotu zapłaconego cła, stanowi wystarczająco o wykazaniu interesu prawnego wnioskodawcy.

Wydaje się, że przyjęta w wyżej wymienionym orzeczeniu koncepcja funkcjonalnej kwalifikacji i zaznaczona otwartość na obce rozwiązania prawne ma znaczenie daleko wykraczające poza granice jednego stanu faktycznego. Wyznacza bowiem poziom kultury prawnej wypowiedzi jurystycznej, który może okazać się nieodzowny w dobie integracji i intensyfikacji międzynarodowej wymiany osobowej i gospodarczej.